

Լաքին պոնուս իւն պերապեր Բը
րուսիա հաղըր իտի : Մ. տը Պիզմարդ
տեօրթ սէնտէն պելուս , պաշլըծա
Լիւքսանպուրկ՝ փաղաքնտան պելուս ,
մուհարեպէեկ մունթաղըր օլմադտա վէ
իճիմալ տըր քի տէյիլ սիւնսը պեր
սուլս ու սալահա խիթամ վիըմէք , իւ-

տակով յանձն առած է նա կաթուղիկոսա-
կան իշխանութիւնը.
Հակոբյա՞ք արդեօք, արդոյ հրատարա-
կիէ, անտնտնիս բուն միաքը. որ ոչ այլ
իմ է ըստմիկ իկիւ է անիրաւ զարդոյ՞ եւ
զժողային նախանձով բորբոքած կրտաղու-
թեան, թէ ինչո՞ւ համար այս անգամ ալ
Իշխանայ կաթուղիկոս Տաճկաստանէն
Եւքաւ, եւ ոչ այս կողմերէն. որով

[illegible]

ՀԱՅԿԱՆԻ ՊԱՐԿԵՐԻ ՊԵՐ
ՉԱՅԿԱՆԻ ՔԱՂԱՅՈՒՐ
ՀԱՅԿԱՆԻՔԵՐ 8 ՍԱՅՈՒՆԻ ՄԱՅԻՄՈՐ 48-46
ՉԱՅԿԱՆԻ 4 ՍԱՅԻՄ 48-45

Տիւնքի Մանգուժէտէ աւրճ օլունան
Էլմիածին մէքըուպունուն պազընէս
տիր :

Իրաւ է որ Վեհ. կաթողիկոսը ստացա-
լի Պօլիս ՚ի ձեռն Չալպեան Սարգիս եպիս-
կոպոսին 3300 մանէթ՝ հոն գտնուող Ռուս
սաստանցի Հայ վաճառականէ մը, եւ իրե-
աւորն Պօլիս կեցած ժամանակին ըրած էր ին-
քերը այն գումարէն հոգաւորեցան: Սարգիս
եպիսկոպոսը այն գումարին փոխանակազը-
րը յուղարկեց Տիխիսու առաջնորդին, ա-
յլ նոյն դումարը ընդուներ է փոխառո-
թեամբ իւր լիճակի մէկ քանի հարուստ
կեղեցիներէն: Այս 3300 մանէթի գումարը
գտա՝ մի մանէթ անգամ ստացած չէ Վե-
հ. կաթողիկոսը: Ուստի սուտ է եւ այն
իւր փոթի Մակար սրբազանն՝ 2500 ման-
սուեր է: Սուտ է նմանապէս Աղէքսանտր
պօլի երեղեցիէն 2000 առնուիլ, սուտ
Ասքըլայի 2000ը, եւ Իրթոթ առնու-
ն 4000ը: Տիխիսու կոնստանդի ձեռքովը
թէ առանձին ծախս եղեր է Վեհ. կաթողի-
կոսին եւ անոր ուղեկիցներուն համար, և

զի սյրքանը յայտնի է որ այն Կովկասե
նահանգաց կեդրոնական քաղաքին (այսինքն
Տֆլիսիսու) եկեղեցեացն եւ աշխարհակ
իշխանաւորացը հին ստվորութիւնն եղած
միջոց՝ մեծանանդէս չքեղութիւնը ընդուն
լութեան ծախքեր ընել ամէն կաթողիկո
սաց, անոնց տրուած պատիւը իրենց եւ ս
գին պատիւ եւ փառք սեպեցով՝ այսու
մենայնիւ՝ 4000 մանկէրի գուժաւոր մեղ
փազանց կերեսնաւ։ 6600 զջիւածինն գ
լու է եւ անկից Աղեքսանդրուպոլ վերադ
նալու ծախք արարեալ էք՝ կըսէ։ Ն
վեհ. կաթողիկոսին Անդաստդրապոլ գ
լը իրաւ է, քայց հոն «վերադառնալու» ս
երկորդը՝ եղած ծախքը ոչ թէ 6000
եւ ոչ 600 եղած է։ Այս հայուին միջ
ստուութիւն կայ։ Սուտ է Սդնախի եւ ցի
միջ տընուած 3000ը, Տուշիթի 500ը, Վ
լարի եւ Մոգոտքի 1500ը, եւ վեհ. կաթ
3000ը։ Սուտ է Նոր Նախիվեանի ծ
վորդէն 15000 մանկէր ստեղծելու յանուն
միւրծնի, եւ չգիտեմք թէ որ լրագրաւ
տարակեր են Նախիվեանցիք աղպիրի
հոռնի ստութիւնն ըստ բանից նամակագ
Սուտ է եւ այն՝ թէ կաթողիկոսը Պե
բորգի եւ Մոսկվայի եկեղեցիներէն ս
է 46000 մանկէր, իսկ թէ զանազան
չիւներու վրայ խօսակցութիւնն մը եղ
Նորին վեհախառութեան եւ լազարեան

պէ- չատուր աղային հետ, մեք ստուգիւ գի-
ր ան հաշիւներուն միտքը եւ նիւթը
լորովին ուրիշ բան էր, եւ ոչ բնաւ հ-
անը կամ պատճառ դժկամակութեան

Լրացրեցի զայն և զգտողսքսնսն, բայց ոչ հարկ կը համարեմ ոչ օգուտսն ստոր բացատրող թիւերն անասունին, մինչև հիմա տուածն համար ալ գուցէ իրաւամբ մնաղոր խոհական անձինքներէ . . . սակայն այլ առեկցնեմք . . . արիւնս որ Պետտաարքի ճակէնտուրուած իողեթուրն հաշիւը չէ ցել անասունը, ինչպէս որ կըսէ . . . ապա

ՏՕԴԹՕՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Միւ մարիէյէ էֆէնտի, իւզկիւտար,
տա, Սէլամըզտա, Թարլա պաշը սոգա,
յընտա վագը, էճաճը Ստեփան էֆէն,
տիւնի 237 Իււմըրդէ էճախան սինտէ,
չարչէմպիէ կիւնլէրի սաաթ Յ տէն 8 է
գաւտար խալլաթ պաղմագ տա տըր :

Տօժե՛ր, Մինասեանը կէօրմէ՛ր իսթէ՛.
 Էէնին, Գալաթաոս, Բէրլէմզին րա-
 զորընտ վազը, Մինասեանըն Ամբիգա-
 մաղազսորնա, վէ եախօտ իսթանօղլօս-
 քէօրրիկ պոչլընտ վաշքը միւսն ջանն
 Էճգախանն սխնէ միւր քաճապէ՛ իմ մէսի
 վէ եախօտ խապէր պըրազմասը իգթիլզ
 խէէր :

գիդ
այլ կթէ իր
Բթողուիք. - ոչ
միջ ոչ թէ չապլ ծախսեր ընել

նայն չդալլութիւն կամ աներորդ ծախք
բառ որէ կտրեր վերուցեր է, եւ գիտնալով
որ ժամանակէ մը հետէ այս կողմերս զըժ-
բաղդեալոր շատ եկեղեցեակն պաշտօնէից
մէջ յամալել սկսեր է եւ կաշառութեան
դատապարտելի ախար, եւ ժողովրդոց մէջ
չախազանց կերպով ալ տարածուեր է այդ
կասկածը եւ գայթակղութիւնը, հարկ հա-
մարած է քացէ 'ի քաց իտրիշ' նաեւ աջա-
համայոր ընդունելէն' թէ՛ առատէն եւ թէ՛
նուաղէն, . . . Բայց դուք, արգոյ հրատարա-
կիչ, դնենք թէ այդ տեղեկութիւնները առ-
նելու առիթ չէք ունեցեր, հիմա այս բնթւ,
միթէ չէ՞ք տեսներ թէ այդ անանուն հա-
մակին հեղինակին (կամ հեղինակներուն) հո-
գին ինչ է, եւ բուն դիտաւորութիւնը
ո՞ր կը նախ: Ինչո՞ւ համար չհասկնալու
կամ չտեսնելու կը դարձնէ նամակն գոնէ
այն նշանաւոր խօսքը՝ որ գրեթէ միմայն
հիմն ու շարժառիթն է այդ ամենայն զըր-
պարտութեանց: - Ինչ է բաժըր, - Անդ
քրտոր ծախսոց գումարն է 75,600 մանէթ,
Ալաթեմ գատ ծանկ չէ նստու ազդին
եւ եկեղեցւոյն Տանկանտից կաթնղեկոս
քրտարին ու բերելն» . . . Գուտամ թէ հա-
կցած հիմա, արգոյ հրատարակիչ, թէ այդ
անանուն նամակը ինչ տեսակ մարդոց հը-
մարքն ու գրուածքն է: Իրեն խօսքերովը
հարցնելու (զորս դուք արժան համարելը
հոր գրով գրել՝ իրեւ (աւելի ուշադ-
րութեան արժանի բաներ): «ազգասէր»
մարդու գործ է այդ զրպարտութիւննե-
րը գրելը՝ թէ ազգատեաց, ճշմարտ շա-
յու գործը թէ անհատիկ փառամտ, չա-
հաւա, եւ գազակթօթան մարդոյն դործն է՝
թէ չխաբահչէն: Իսկ եթէ չէք հասկը-
ցեր, գոնէ այս գիտցէք որ վհն. կաթնղեկ-
կոսին ճանապարհորդութիւնը ոչայ 'ի Պե-
րսիսրուրդ ոչ աներորդ եւ ոչ անգուտ.
ինչպէս որ կը յանդգնի բնելու անանունը:

Բաժանելու ալ կը հասկնաք, արդոյ հը-
րաաարակիչ, թէ ո՞րքան սուտ է նաեւ այն
խօսքը՝ որ իբր թէ «կաթնօղիկոսն ալ ճըշ-
մամբ է» իւր ըրած ճանապարհորդութեան
վաւերէն, եւ «զղջացեր է» ըրածին, մինչ-
դեւ նա ամենեւին պատճառ չուներ եւ չու-
նի իւր պարտուպատշաճ եւ օգտաւոր գոր-
ծորութեանը վրայ զղջալու, ուստի պար-
զապէս նախանձնոտ եւ հակառակասէր ց-
մադու ցնորք է կարծելը՝ թէ այն ճանա-
պարհորդութիւնը այնքան վատ ներգործու-
թիւն ունեցած ըլլալ ճաճկաստանի Հայե-
րուն վրայ ո՞ր իբր թէ «արդէն իրենց յոյս-
«կարծիք են կաթնօղիկոսն», եւ Եվմիանայ
հայրապետական գահը պարապ համարելու
«կը մտածեն նոր կաթնօղիկոս ընտրել՝ գո-
ւնէ ճաճկաստանի մէջ գտնուող Հայաստան-
անի որը գաւառացը խնամք տանելու հա-
մարալ» (*) Իրաւ որ ահամայ կամօք մե-
ծիծաղը կը ջնարժի այսպիսի լիարարեա-
նութեան վրայ, թէպէտ եւ անանունը վ-
րայ կը բերէ թէ «արդարեւ ցաւալի լուր»
Իսկ դուք, արդոյ հարադարակիչ, որ Տա-
կաստանի Հայերէն մէկն էք, աբղեօք ձե-
անասուն թղթակցին կարծիքէն էք յայն-
մասին, եւ այնքան մեծ լսանք ո՞նց կը հա-
մարիք Աւեն. կաթնօղիկոսն՝ իրեն Պետե-
քուրք երթալը՝ որ մինչեւ արշաւու գալու
ձեռք յոյսը կտրել իրով, թափուր համար
«Եվմիանայ հայրապետական գահը, ն-
կաթնօղիկոս ընտրել ճաճկաստանի Հայե-
րուն վրայ ու լսէ՞ նորա կարծիքէն լինէ՞
մենք ալ կրնայինք ըսել, «արդարեւ ցաւ-
ալի լուր», եւ կաւելցնէինք թէ բիւր-
գամ ցաւալը եթէ ճաճկաստանի մէջ ա-
պիսի ստապատիր գրութեանց հաւատա-
ն եւ այդպիսի հետեւեալքերը հանող այլ
քանի մը հոգի գտնուին — Իսկ այն խօս-
ք որ հրօշ ստախօս անանունը թէ «մենք
խառուռ եմք միաւորել մեր ազգը, ի
գուք մանք էք անուռ ձեր ազգավաճառ գո-
քերովերկրիկեղիկ եւ բաժանել զնա», զիս-
քեանքը ի՞նչ մտքով ըսուած է, մինչ-
սաեւ մարդ գիտէ որ այդ խօսքերը «միա-
վեն. կաթնօղիկոսի բերնին կը վայել-
որովհետեւ ոչ միայն այդ մանք իրեն
հակառէ է, այլեւ գրեթէ «միայն այդ պ-
մանով», այսինքն ազգայնամիաւորելու

(*) Զմոռնանք որ այս խօսքը « եր
տարի յառաջ » գրած է անանուհի :

զորով կաշ-
 իրաւի կաշ-
 գորով ամենայն իրօք ա-
 ուամով եւ շահաւեր » ըստեւու-
 ուրիշ ամականներով, վասն զի յայտնի կե-
 րեւի որ հանդուցեալ կաթնուղիկովն եւ
 այժմու վեհափառին Տաճկաստանին ընտր-
 ուելով՝ զուրի մնացեր է ինք իւր ակնկալ-
 եալ սնտի փառքէն ու կորստական չահէն
 ուսալ զարմանք յէ որ կըտէ թէ « մերոյինք,
 նա մահուանդ Տաճկաստանցիք, « իբրեւ
 « չըտեալ եւ տղայամիտ Ասիացիք » խնդան
 « եւ » քերկրին ընդ չտայութիւնս անտեղի
 « ծածախց, եւ համարեն զայն առաւելու-
 « թիւնք պատուոյ իւրեանց, զի սոյնպէս էր
 « եւ հանդուցեալ Մատթէոս կ'« թո՛ղիկան » :
 Զհարցնեմք անաւանին, հպապենք, արքայ
 հրատարակեալ « որ ստոյգ անհրաժեշտ » կան-
 յանելք այդ գրուածքը, « չըտես եւ տը-
 ղայամիտ Ասիացիք » բառը, որովք կը պատ-
 տէ զձեզ անանուներ, ո՞ւմ աւելի կը յար-
 մարին, պէս Տաճկաստանի՞ » Հայոց, մահուանդ
 Պոյոյ այն չնաշխարհիկ մայրաքաղաքի մը
 մէջ ծնած, սնած, ու պատրիարքական իշ-
 խանութեան շքեղութիւնները արդէն առա-
 տապէս տեսած ու վայելս ը բարձրատեման
 եկեղեցականաց, թէ Ռուսականոյ, մա-
 նաւանդ անդրկովկասեան զատուաց ընդ-
 հանրապէս տառաջեալ եւ անշքացեալ, եւ
 պարսկական անցեալ բռնութիւններով բըր-
 տացեալ խեղճ եկեղեցականաց . . . բայց այս
 խնդիրը ուրիշ ատենի թողու՛մք, եւ անա-
 պարեմք վերջանցնելու ձեռ հրատարակած
 նամակին քննութիւնը :

Աստիճանները իւր դիւակայան կիրքերը պարտրկելու մտքով՝ հարկ համարեր է իւր հնարած ստուծիւնները սուտ լացով մը կընթել . — եւ դուք չէ՞ք ծիծաղիր . . . «Այս լուսամտերէս դար եկեալ հասեալ է . կրտսէ, լայց վաճառ օտարաց միայն, եւ ոչ վաճառ մեր» ։ շահարցնէիք արգոյ հրատարակիչ, ձեր անանուն թղթակցին, թէ ինչ պատճառաւ յանկարծ ախտաորհարող կը թողու յայտուհետեւ, կրցածին չափ «գրքաբանսմմով կըլլայ» . արդեօք չէ՞ր խոստովաներ թէ այդ ըրածք իւր կեղծաւորական ողբերգութեանց ստուծիւնը աւելի դիւրաւ պարտրկելու մըտքով է, ինչպէս որ կերեւնայ մեզի նաեւ հետագայ խօսքերէն . «ուսումնարանը մեր Քարաճի թողի արարեալ կան եւ մնան 'ի ճնոյն թշուառ դրութեան «որպէս եւ յառաջն», եւ ոչ ոք է որ ցաւի, հոգայ եւ խնամ տանի նոցա» ։ Չարմանք որ չէ ըսած թէ այժմու կաթուղիկոսը արդէն եղած ուսումնարաններն ալ փակել խափաներ է . Բայց 'իսկպէս չտեսնու որ Վեհ. կաթուղիկոսը ոչ միայն ամենայն կարելի հոգ եւ խնամք կը տանի ուսումնարաններուն պատշաճութեան ու յառաջդիմութեանը, որչափ որ իր կարողութիւնները ու միջոցները կընտրեն, այլ եւ ամեն տեղ, գրեթէ ամեն գեղ ու քաղաք ծխական ուսումնարաններ բանալ տուեր է եւ կուտայ, եւ անոնց յառաջ երթնալուն հոգ կը տանի . «Արդիւնք էլ միամտայ օր քան զօր պակասեալ կընէ ։ Իրաւ է որ ժամանակէ մը հետէ էլ միամտայ արդիւնքներ ոչ սակաւ պակասեր են . բայց այս բանիս» պատճառը երկուք է . մէկը՝ զանազան պաշտօնատարաց անհոգութիւնն ու . . . որոյ դարմանը զօրաւոր կերպով սկըսած է ընել Վեհ. կաթուղիկոսը, եւ արդէն ըստ բաւականին աւելնալու վրայ են այն արդիւնքներ, յրկրորդ պատճառն է 'նոյն անանունին նման բժաշկագիր չարաօրոց բանասերութիւնները, որովք կրցածուն չափ կը գայթակղեցընեն զհաւատացեալս, եւ կը պաշեցնեն 'ի սիրոյ արքայ Ննմիամծի, 'ի սիրոյ Մայր Աթոռուոյ, եւ յեկեղեցոյ զլիտլին . — «Հոգեւորականք մեր տղէտ են, «կըսէ, եւ անուսուցը, եւ ոչ ոք է որ հոգայցնէ զիրթութեանն նոցին եւ զլուսուսը «ըրութեանն» ։ Այդ խօսքին առակն մասը «հրեաներմ, թէպէտ եւ այդպէս «բացարձակ» կերպով ըսելը յայտնի կը ցուցնէ որ անանունալ այն կարգի մարդիկներէն մէկն է՝ որ երգուեալ թշնամիէն ոչ միմիայն տղէտ հոգեւորականաց, հապա առ հասակակ ուր եւ ինչէ եկեղեցականի եւ եկեղեցականութեան ։

467.